

pocházejí z roku 1946⁶. V ČSDA jsou dostupná především primární data (datové matice) z výzkumů, která jsou určena pro další analytické zpracování. V některých případech jsou ovšem přes on-line katalog ČSDA⁷ dostupné zpracované výsledky projektů či alespoň odkazy na jejich umístění v jiných úložištích (jde především o tiskové zprávy či závěrečné zprávy z výzkumů).

V září 2016 ČSDA získal osvědčení Data Seal of Approval, které potvrzuje jeho důvěryhodnost jako digitálního datového archivu. Datové archivy, které získaly certifikaci DSA, musí naplňovat řadu kritérií. Především musí archiv zajistit, aby data byla přístupná přes internet, aby byl přístup k datům zaručen platnými licencemi a jasně definovanými právy, aby data byla archivována ve stanovených formátech, aby data byla spolehlivá a aby byla opatřena unikátními identifikátory, které umožní snadné odkazování na uložená data.

Co se týče obsahu českého datového archivu, většinově jde o data z dotazníkových šetření, prováděných na reprezentativních vzorcích dospělé populace ČR. Byť jde z velké většiny zatím o výzkumy produkované sociology, domnívá se, že řada z nich může být zajímavá i z hlediska psychologů – například výzkumy věnující se zjišťování postojů a hodnotových orientací v různých oblastech. V online katalogu ČSDA jsou kupříkladu uloženy všechny dostupné výzkumy prováděné Centrem pro výzkum veřejného mínění a jeho předchůdci od roku 1989⁸. Díky tomu je možné sestavovat časové řady popisující například vývoj důvěry obyvatele ČR v politiku nebo jejich postoje k cizincům. A takto by bylo možné pokračovat, ale lepší než zahlcovat čtenáře výčtem dostupných datových souborů a pokrytých témat je odkázat je přímo do datového katalogu. Práce s ním je

⁶ Je ovšem potřeba dodat, že nejstarší výzkumy se nedochovaly v podobě datových matic, tedy s údaji za jednotlivé případy (respondenty), ale pouze ve formě závěrečných zpráv, z kterých byla vytěžena pro účely zveřejnění v archivu agregovaná data.

⁷ Je dostupný na <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>

⁸ Což bohužel neznamená všechny datové soubory z výzkumů CVVM, které vznikly. Některé soubory z devadesátých let jsou ztraceny právě kvůli zastarávání datových formátů, respektive nosičů – data se v době, kdy byla přejímána do archivu, již nepodařilo načíst, nebo převést do nových formátů.

⁹ Autor je pracovníkem ČSDA Sociologického ústavu AV ČR. Pro další informace je možné jej kontaktovat na martin.vavra@soc.cas.cz

jednoduchá a s využitím informací dostupných na <http://archiv.soc.cas.cz/pristup-k-datum> ji zvládne každý. Katalog umožňuje podrobné prohledávání dat podle témat a po registraci nabízí také jednoduché funkce pro analýzu online a samozřejmě i stažení datových souborů do počítače uživatele.

M. Vávra⁹

ODEŠEL ZDENĚK HELUS (1935–2016)¹

Opustil nás výrazný představitel pedagogické a sociální psychologie v České republice, prof. PhDr. Zdeněk Helus, DrSc. Není to tak dávno, kdy byl v plné síle a akademická obec spolu s ním oslavovala jeho osmdesátiny. Pak přišla náhlá nemoc, boj s následky této nemoci za úžasné pomoci jeho nejbližších, mírné zlepšení v létě, ale koncem září 2016 všechny naděje skončily. V tomto vzpomínkovém textu chci připomenout jeho bohatě naplněný život i jeho přínos české psychologii.

Narodil se v r. 1935 a své dětství prožil ve vesnici Chotíná nedaleko Plzně. V Domažlicích a v Plzni získal základní a potom středoškolské vzdělání. Po maturitě se v r. 1953 rozhodl ke studiu na Filozofické fakultě UK v Praze a zvolil si hned dva obory: psychologii a filozofii. Po absolutoriu odešel do praxe a tři roky pracoval jako psycholog v dětských domovech.

V r. 1961 nastoupil do Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV v Praze, kde se věnoval sociálně psychologické problematice. Když v r. 1967 vznikl samostatný Psychologický ústav ČSAV, přešel do něj a pokračoval ve výzkumné činnosti. Tam někde se zrodilo jeho celoživotní přátelství s J. Janouškem. Titul CSc. Z. Helus získal v oboru pedagogická psychologie. Na počátku normalizace, kdy se v Psychologickém ústavu vedeném J. Linhartem začala psychologie výrazně ideologizovat, se raději vrátil zpět do Pedagogického ústavu JAK ČSAV, do oddělení pedagogické psychologie, které vedla D. Tollingerová. Po jejím odchodu na MŠMT se v r. 1973 stal zaslouženě vedoucím zmíněného oddělení a soustředil v něm řadu mladých odborníků. Od 1963 průběžně přednášel na řadě fakult vysokých škol: nejvíce na Pedagogické fakultě UK, ale také na Fakultě tělesné výchovy a sportu UK, Divadelní fakultě AMU, Vysoké škole zemědělské.

V roce 1990 přešel z ČSAV na plný úvazek na obrozenou Pedagogickou fakultu UK, kde

¹ Při zpracování tohoto nekrologu byly s úpravami využity již publikované texty (Mareš, 2015, 2016).

ho nově zvolený děkan J. Kotásek požádal, aby se stal členem vedení. Zastával zde funkci proděkana pro vědu. V letech 1994–2000 byl děkanem Pedagogické fakulty UK, do r. 1996 členem Akreditační komise vlády ČR. Byl mluvčím Asociace děkanů pedagogických fakult, členem vědeckých rad Univerzity Karlovy v Praze, Západočeské univerzity v Plzni, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, působil v zahraničí v koordinační radě Erasmus Intensive Programme for Teacher. Po skončení děkanského období v letech 2000–2003 nebyl členem vedení fakulty. Za děkana P. Beneše (2004–2008) byl znovu proděkanem pro vědu a výzkum, za děkanky R. Wildové (2009–2016) byl proděkanem bez portfeje.

Zastavme se nyní u jeho přínosů především pro pedagogickou, sociální a vývojovou psychologii i jeho přínosu pro širší využívání psychologie ve školství. Před blížícími se osmdesátinami v bilancujícím rozhovoru Helus řekl, že během jeho profesní dráhy stála v popředí jeho zájmu čtyři výzkumná témata: socializace osobnosti – dítě – pojetí učitele a učitelství jako profese – krize naší doby a jako východisko nutnost tzv. edukace obratu (Slavík, 2014). Myslím si, že těch témat bylo přece jen více. Zde jsou.

Osobnost člověka a vývojové proměny osobnosti. Svě výzkumy začal Helus studiem sociálního učení jedince, přičemž odborné veřejnosti představil myšlenky amerických psychologů, což v té době rozhodně nebylo běžné (Helus, 1964). Poté se věnoval postupům, jimiž se jedinec ztotožňuje s druhými lidmi. Rozlišil tři typy identifikace: ztotožnění se jedince s osobou, kterou miluje, ale jejíž ztráty se obává; ztotožnění se s osobou, které se bojí – s jejími hodnotami, normami – a tím jedinec předchází možným konfliktům; ztotožnění se s osobou, které závidí a „jakoby“ se podílí na tom, co je mu nedostupné. Pokud jedinec projde takovými identifikacemi s druhými lidmi, uvědomí si lépe sám sebe. Stává se tedy sám sebou, aktualizuje své vlastní vlohy, dispozice, motivy a stává se přístupným další kultivaci (Helus, 1968). Shrnutí svého sociálně psychologického pohledu na vývoj osobnosti předložil v monografii (Helus, 1973, 1976). K vývoji osobnosti se s velkým časovým odstupem ještě jednou vrátil a nabídl čtenářům ucelenější pohled (Helus, 2009a).

Dítě. Téma dítěte a dětství ho oslovilo svou naléhavostí už na počátku jeho profesní kariéry, kdy pracoval v dětských domovech. Snažil se objasňovat různé přístupy k dětem a dospívajícím, zejména pak přístup, který napomáhá rozvoji jejich osobnosti. Lze to doložit prací o vztazích mezi rodiči a dětmi (Helus, Kulič, 1964). V r. 1992 shrnuli spolu s M. Hradečnou klíčové charakteristiky dětství do tří tezí, které jsou pro vychovatele a učitele zásadní. Napsali:

Dětství je obdobím potencialit rozvoje osobnosti dítěte, ale různé fáze dětství jsou odlišně citlivé, neboť plní specifická úkolová zadání; vyžadují tedy specifické zacházení ze strany dospělých. Dětství je obdobím zvýšené zranitelnosti dětské osobnosti. Existuje tedy vyšší riziko, že vývojové šance budou promarněny, že budou blokovány potenciality dítěte, že budou potlačeny jeho tvůrčí aktivity a přibrzděn originální elán dítěte. Dětství je obdobím, kdy dítě přejímá od dospělých osob schémata jak se chovat, jak komunikovat s lidmi a zvnitřňuje je (Hradečná, Helus, 1992). Na sklonku svého života se k tématu dítěte opakovaně vracel a připomínal profesionálům důležitost osobnostního pojetí dítěte (Helus, 2004, 2005) i nutnost obrátit k dítěti jako závažné výzvy i úkolu pro učitele a rodiče (Helus, 2009b).

Žák ve škole. Helusův zájem o žáka byl zpočátku diktován vnějšími okolnostmi, především požadavky vedení příslušného ústavu ČSAV. Připomeňme publikaci o pozorování a hodnocení žáků (Linhart et al., 1962). Další prací (nejvíce poplatnou době svého vzniku) byla přehledová studie, která zasazovala žáka školy do tří různých kontextů. Byl chápán jako důležitý prvek celého výchovně-vzdělávacího systému školy, jako svébytná osobnost i jako aktér pedagogické interakce a komunikace (Helus, 1974). Naopak kniha o školní úspěšnosti žáků (Helus et al., 1979) byla přijata odbornou veřejností velmi příznivě. Helusova klíčová publikace o pojetí žáka vyšla v roce 1982. Nalezeme v ní tyto důležité myšlenky: osobností se člověk nerodí, ale postupně se jí stává; žák má potenciality, po nichž je třeba pátrat a rozvíjet je, tj. aktualizovat v něm to dobré; důležité pro výchovu a vzdělávání je pojetí žáka dospělými osobami, zejména učiteli a rodiči (Helus, 1982). Po těchto obecnějších pracích následovaly studie, jež byly věnovány dílčím pohledům na žákovu osobnost. Jednalo se o např. o zvláštnosti žáka, které ovlivňují průběh interakce učitel – žáci (Helus, 1988). Autor uváděl jednak žákovy dispozice, které tlumí žákův rozvoj (např. orientace na chybu, dále na bezprostřední odměnu, sebeznehodnocující pojetí, omezený jazykový kód), jednak dispozice aktivující žákův rozvoj (žákova orientace na rozvoj činnosti, perspektivní orientace, aktivizující sebepojetí, rozvinutý jazykový kód). Helus se rovněž zajímal o děj zvaný autoregulace, tj. řečeno jeho slovy o „uvědomělé uplatňování vlády jedince nad sebou samotným a nad svým jednáním; přejímání uvědomělé zodpovědnosti za to, jaký jsem a jaký bych měl být; co a jak dělám a měl bych dělat.“ (Helus, 1990, s. 28). To je velmi důležitý aspekt rozvíjení osobnosti. Uvedené téma opakovaně propracovával, např. v kontextu vzdělávací autoregulace (Helus, Pavel-

ková, 1992). Studie o pedagogickým narušení žáků (Helus, 1991) byla jedna z prvních u nás, která se hlouběji zabývala dopady nevhodného chování učitelů.

Učitel a učitelská profese. Od svého definitivního přechodu na Pedagogickou fakultu UK v r. 1990 se Helus intenzivně zabýval přípravou budoucích učitelů. Zažil mnoho skrytých i veřejně deklarovaných pokusů, které pod hesly „inovace“ či „zásadní změna“ chtěly devalvovat nejen pregraduální studium učitelství na bakalářské studium, ale samu učitelskou profesi. Proti těmto snahám se vždy veřejně energicky stavěl. Studoval preferenční postoje učitelů k žákům a jejich vliv na účinnost pedagogického procesu (Pelikán, Helus, 1984), zvyšování kvality cestou kvalifikace učitelů (Seebauer et al., 2000, 2002). Zajímal se o pedagogické čtenosti učitelů (Helus, 2003) a připomínal učitelství jako rozporuplné povolání (Helus, 2007a).

V roce 2011 se Helus ve studii nazvané *Jak chápat učitelství – impulzy pro pedagogické fakulty* důkladněji zamyslel nad pojetím učitelské profese i nad pregraduální přípravou učitelů. Při bilancování současného stavu varoval před tím, abychom nezůstali jen u diskusí o některých negativních jevech na českých školách, abychom neklesli na úroveň „nařikávého zobecnování“ (Helus, 2011a, s. 374). V oné době bylo zřejmé, že učitelská profese se ocitá v rozporné situaci: její význam sice narůstá, ale sama profese je zatlačována do pozice, kdy nemůže stupňujícím se nárokům společnosti dostát. Projevuje se to mj. přetížením a osamoceností učitelů, absencí pomoci a nedostatkem sociální opory pro učitele, nedostatečnou péčí o rozvíjení učitelských kompetencí, zpochybňováním nezbytnosti univerzitního vzdělávání učitelů.

Helus nezůstal však u kritiky aktuálního stavu, ale přišel s návrhem nové strategie přípravy na učitelskou profesi. Doporučoval, aby se příprava učitelů soustředila na šest kompetenčních oblastí: na základní učitelovy činnosti (prolnutí učitelova účinného vyučování s žákovým úspěšným učním), komplexní zajištění výuky v podmínkách školy, rozvíjení učitelova primárního partnerství (tj. rozvíjení interakce a komunikace se žáky, utváření třídy jako spopolitosti žáků), rozvíjení učitelova sekundárního partnerství (tj. rozvíjení vztahů se školskými orgány, s rodiči, zaměstnavateli, obcemi), kultivování širšího společenského kontextu profese, rozvíjení vztahu učitele k sobě samému a k profesi, včetně posilování vnímané vlastní zdatnosti a způsobilosti dosahovat vyčleněných cílů (Helus (2011a).

Reformování podoby českého základního školství. Po sametové revoluci Helus (s nadšením sobě vlastním) vstoupil do širokého proudu celospolečenských snah o reformování českého základního školství. Spolu s dalšími

odborníky usiloval navíc o to, aby vedle tradičních škol mohly v naší republice svobodně fungovat i školy, které z nedostatku vhodného termínu označujeme jako alternativní. Aktivně se podílel na práci dobrovolných organizací typu Přátelé angažovaného učení, avšak nejvýrazněji se angažoval v Asociaci waldorfských škol a v Mezinárodní komisi pro podporu alternativního školství. Nešlo o dobově podmíněnou záležitost, což dosvědčuje před časem vyšlá publikace (Lukášová et al., 2012). Nezůstalo jen u podpory alternativních škol. Spolu s P. Piťhou vytvořil projekt nově koncipované výuky na 1. stupni základních škol, nazvaný *Obecná škola* (Piťha, Helus, 1993). Zakrátko k němu přibývalo nové pojetí výuky na 2. stupni základní školy – projekt *Občanská škola* (Piťha, Helus, 1994, 1996). Tohoto pojetí se řada škol chopila a uskutečňovala ho.

Edukace obratu jako východisko z krize naší doby. Velkým tématem, které Heluse zaměstnávalo ke konci života, byla krize, do níž se dostává současná společnost, přesněji krize dnešního člověka a způsobu života, který vede. Proto se snažil hledat smysluplná východiska z tohoto stavu (Helus, Bravená, Franclová, 2012). Postuloval pojetí, které nazval *edukace obratu* či někdy *pedagogika obratu*. Zmíněné pojetí zahrnovalo tyto zřetele: antropologické, etické, kontextově-ekologické a transcendingující. Za nejdůležitější v současné době považoval šest témat vedoucích ke kýženému obratu: 1. transcendingující prožívání života (tj. prožívání dobra, krásy, pravdy, řádu, setkávání člověka s člověkem), 2. identitní směřování osobností, 3. účastnou mysl, 4. svobodu stvrzovanou zodpovědným rozhodováním, 5. niternost člověka, 6. cestu osobního zrání (Helus, 2014).

Popularizování psychologických poznatků. Ne každý psycholog umí oslovit učitelskou veřejnost počínaje učitelkami mateřských škol, přes učitele základních škol a konče učiteli středních a vysokých škol (Helus, 1995, 2007b, 2009a, 2011b, 2013, 2015). A už vůbec neplatí, že každý badatel umí zaujmout svými vystoupeními laickou veřejnost. Být dobrým odborníkem a dobrým popularizátorem vědy v jedné osobě, to dokáže málokdo. Zdeněk Helus uměl oslovit rodiče, vložil jim přehledně a srozumitelně hlavní problémy; dokázal též naznačit, jak by se problémy daly řešit (např. Helus, 1984, 1987).

A nyní zmíním jednu polohu jeho života, která není běžně známa. Ví se, že Helusovy odborné texty se odlišují od textů jiných autorů originální prací s českým jazykem: jeho slovník je rozsáhlejší, rád používá nepříliš běžné výrazy. Neváhá zařadit i vzácně se vyskytující slova. Jeho stavba vět a celých souvětí prozrazuje velkou literární zkušenost až virtuozitu a přítommu nikdy nejde o samoučelnost, o oslňování

lidí. Tím, že vybočí z prefabrikovaných slovních spojení, nutí čtenáře, aby zpozorněl, aby se zastavil a zapřemýšlel. Nemůžeme se tomu divit, protože Helus absolvoval bohatou literární průpravu. Zdeněk Helus byl totiž nejen psychologem, ale v mladších letech také *umělcem a literárním publicistou*. Jinak řečeno: byl (kromě vědce) i básníkem. Své verše publikoval už v šedesátých letech v renomovaných literárních časopisech. Objevily se v letech 1959–1969 v *Plameni*; v letech 1964–1965 a 1968–1969 v *časopise Tvář*; v letech 1966–1969 v *Sešitech pro mladou literaturu*; v letech 1966–1970 v *Orientaci* a v roce 1969 v časopise *Arch. Literární historici vědí, že šlo o časopisy, které se svým zaměřením odlišovaly od tehdejší oficiální umělecké linie socialistické kultury. Není tedy divu, že s nástupem normalizace bylo jejich vydávání různě zastaveno. Kromě poezie se Z. Helus věnoval i literární publicistice. Přispěl do diskuse o smyslu umělecké tvorby na téma Co je poezie a jaká má být (Helus, 1967a) a do diskuse o tom, jakou funkci má dětská literatura v utváření dětské osobnosti (Helus 1967b).*

Bylo by chybou pro samé bilancování zásluh Zdeňka Heluse jako odborníka zapomenout na něj samotného jako na člověka. Když jsme se s ním setkávali, uvědomovali jsme si, že je to člověk jemný, velmi pozorný k druhým, kultivovaný. Bral neobyčejně vážně svou povinnost k oboru a k lidem, kteří psychologii potřebují. Byl důkladný (a občas zase rozevlátý); byl vědcem pečlivě formulujícím své stanovisko (a chvílemi zase rétozem a autorem básnických metafor). Dokázal spolupracovníky povzbuzovat, když klesali pod tíhou povinností, dokázal však také zneklidňovat odbornou veřejnost, probouzet ji z letargie či z naučené bezmocnosti. Ukazoval možné cesty z labyrintu školsko-politických direktiv, varoval před rýsujiícími se riziky, jejichž příznaky si mnozí v chvatu každodenních událostí neuvědomovali. Mezi spolupracovníky byl velmi oblíben, což se ukázalo mj. zaplněným sálem fakulty při oslavách jeho osmdesátin a velkým množstvím gratulantů. Projevilo se to i naprosto zaplněným kostelem při posledním rozloučení s ním. Je málo takových košatých osobností.

J. Mareš

LITERATURA

Helus, Z. (1964). K základním problémům sociálního učení. *Pedagogika*, 14(5), 566-581.
 Helus, Z. (1967a). Rozhovor kolem hran hranatého stolu: Co je to poezie a jaká by měla být? (Rozhovor Arthura Geusse, Zdeňka Heluse, Rudolfa Matyse, Vojtěcha Steklače, Miloslava Topinky a Karla Zlána). *Orientace*, 2(4), 55-59.

Helus, Z. (1967b). Funkce dětské literatury v utváření identity osobnosti. *Zlatý máj*, 11(5), 293-300.
 Helus, Z. (1968). Procesy identifikace a jejich význam v utváření osobnosti. *Pedagogika*, 18(5), 723-735.
 Helus, Z. (1973, 1976). *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN.
 Helus, Z. (1974). Žák socialistické školy a rozvoj společenského subjektu. *Pedagogika*, 25(5), 601-615.
 Helus, Z. (1982). *Pojetí žáka a perspektivy osobnosti*. Praha: SPN.
 Helus, Z. (1984, 1987). *Význat se v dětech*. Praha: SPN.
 Helus, Z. (1986). Edukační prostředí a účinnost vzdělávacího procesu. *Životné prostredie*, 20(6), 289-291.
 Helus, Z. (1988). Interakce učitel – žáci a optimalizace výchovně vzdělávacího procesu. *Pedagogika*, 38(6), 642-660.
 Helus, Z. (1990). Zřetel k autoregulaci jako složka osobnostního přístupu k žákům. *Pedagogika*, 40(1), 27-38.
 Helus, Z. (1991). K problematice pedagogického narušení dítěte. *Pedagogika*, 41(4), 369-377.
 Helus, Z. (1995, 1997, 1999, 2003, 2010, 2013). *Psychologie pro střední školy*. Praha: Fortuna.
 Helus, Z. (2001). Čtyři teze k tématu „změna školy“. *Pedagogika*, 51(1), 25-41.
 Helus, Z. (2003). Učitelství – doména pedagogických čtností? *Pedagogika*, 53(4), 355-367.
 Helus, Z. (2004, 2005). *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál.
 Helus, Z. (2007a). Učitelství – rozporuplné povolání pod tlakem nových společenských nároků. *Pedagogika*, 57(4), 349-363.
 Helus, Z. (2007b, 2015). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
 Helus, Z. (2009a). *Osobnost a její vývoj*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
 Helus, Z. (2009b). *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva i úkol pro učitele a rodiče*. Praha: Portál.
 Helus, Z. (2011a). Jak chápat učitelství – impulzy pro pedagogické fakulty. *Pedagogika*, 61(4), 373-382.
 Helus, Z. (2011b). *Úvod do psychologie. Učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada.
 Helus, Z. (2014). Pedagogika obratu včetně jejích důsledků pro uplatňování moci ve výchově. *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University*, 11(3/4), 1-10. Vyhledáno na: http://paideia.pedf.cuni.cz/download/helus_obrat.pdf.

- Helus, Z. (2015). Pedagogika hledající sama sebe. Stat' k diskusi nad přednáškou W. Brezinky. *Pedagogika*, 65(2), 207-218.
- Helus, Z., Bravená, N., & Franclová, M. (2012). *Perspektivy učitelství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- Helus, Z., Hrabal, V. ml. (1982, 1984). *Kapitoly z pedagogické a sociální psychologie*. Praha: SPN.
- Helus, Z., Hrabal, V. ml., Kulič, V., Mareš, J. (1979). *Psychologie školní úspěšnosti*. Praha: SPN.
- Helus, Z., Kulič, V. (1964). *K psychologické problematice vztahu rodičů a dětí*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí.
- Helus, Z., Pavelková, I. (1992). Vedení žáků ke vzdělávací autoregulaci a humanizaci školy. *Pedagogika*, 42(2), 197-208.
- Hradečná, M., & Helus, Z. (1992). Nezbytnost reflexe nad dítětem a dětstvím v proměnách naší doby. *Pedagogika*, 42(4), 435-438.
- Linhart, J., Helus, Z., Zehner, K., Chlup, O. (1962). *O pozorování a hodnocení žáků*. Praha: SPN.
- Lukášová, H., Helus, Z., & Kratochvílová, J. et al. (2012). *Proměny pojetí vzdělávání a školního hodnocení*. Praha: Asociace waldorfských škol ČR.
- Mareš, J. (2015). Zdeněk Helus jubilující. *Pedagogika*, 65(4), 442-446.
- Mareš, J. (2016). Osm podob Zdeňka Heluse. *Pedagogika*, 66(1), 93-102.
- Pelikán, J., Helus, Z. (1984). *Preferenční postoje učitelů k žákům a jejich vliv na účinnost pedagogického procesu*. Praha: Výzkumný ústav odborného školství.
- Piřha, P., Helus, Z. (1993). *Návrh pojetí obecné školy*. Praha: Portál.
- Piřha, P., Helus, Z. (1994). *Návrh pojetí občanské školy*. Praha: Portál.
- Piřha, P., Helus, Z. (1996). *Vzdělávací program Občanská škola: pojetí občanské školy: učební osnovy občanské školy*. Praha: Portál.
- Seebauer, R., Koliadis, E., Helus, Z. et al. (2000, 2002). *Kvalita cestou kvalifikace*. Brno: Paido.
- Seebauer, R., Koliadis, E., Helus, Z. et al. (2002). *Kvalita cestou kvalifikace – 2. díl*. Brno: Paido.
- Slavík, J. (2014). Rozhovor se Zdeňkem Helusem: Životní cesta – hledání opory a tvůrčí akt. *Gymnasion*, 24. leden 2014. Vyhledáno na: <http://www.gymnasion.org/archive/article/jan-slavik-zdenek-helus-zivotni-cesta-hledani-opory-tvurci-akt>.

OMLUVA SPOLUAUTORKÁM A ČTENÁŘŮM ČESKOSLOVENSKÉ PSYCHOLOGIE:

Omlouvám se spoluautorkám a čtenářům za nesprávné uvedení autorství v článku „Psychologické aspekty reintegrace a resocializace pachatelů do společnosti“, 2016, 60, 4, s. 400–413. Nesprávnost v autorství nebyla záměrná, vznikla nedopatřením a toto pochybení si uvědomuji. Správné autorství článku mělo být následující: Koubalíková, S., Novotná, M., Borovanská, M., Polišenská, V. A., Bláhová, T.“

PhDr. Veronika A. Polišenská, Ph.D.